

No és mot rar, per aquest mateix temps, en documentació de la resta del domini: a Sant Celoni, el gran centre de comerç de peix a tot el llevant del Princ., l'any 1370 es mana que «la liura carnícera de pex, de bolig e de *tartana*, e de tot altre pex semblant, sia venuda, a dia de carnal ---» (*BABL* XII, 147, cf. la cita a *BOLITX*), en un inv. de galeres de Bna. de 1460 hi hauria «--- vint-e-tres romenyoles; item sis *tartanes*», copiat amb mala separació dels mots «vi *startanes*» (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 248); «avisat los manífics consellers com en la platja de la mar ere arribada y estava surgida una *tartana* o barca francès» 1586 (*Ardits* V, 438); en la correspondència Perp.-Bna.: «havem tingut avís --- de com se preparen moltes *tartanes* y dues galeres, que eren en Marcella» a. 1597 (*RLR* LX, 58, i cf. a *TARD*); «se partí d'Eivissa per Alger, a rescatar son jermà, lo Rt. M. G. Rosselló, prev., ab la *tartana* de la llimosna» a. 1619, en una crònica de 1619 (Macabich, *Sta. Ma. la Mayor*, 61); i veg. la cita del B. de Maldà referent al port de Bna., que n'he donat a *PINCO* (*Excursions*, p. 4).

Pel que fa al carruatge, no es registra fins al Belv. i Lab., però és sabut el gran paper que fa sobretot a les nostres comarques planeres i no llunyanes de la costa: l'Horta val. (*Arroz y Tartana*, Blasco, 1894, i la dita popular amb què titula la novel·la amb el paper social que li suggereix); l'Emp. («La Marianna acudí a donar la benvinguda a una nova *tartanada* de parents», Pous i Pagès, *Jordi Fragonals*, 68); i el Ross.: «Doneu-me nostra mar i la *tartana*, / que se'n baixa entre els brancs dels garrofers, / la matinada on la tardor encomana / totes les semals plenes als cellers», J. Seb. Pons (*Canta-Perdiu*, 54.1); qui pogué tornar als dies de 1913, on ajudava el meu vell cosí figuerenc Antoni Vidal a collar el cavall a la *tartana*, i acompanyar-lo a portar la salut a tots els pobles de l'Empordà.

En aquest sentit és innovació purament catalana. Com a nom d'embarcació es difongué vastament per les llengües del Mediterrani. En castellà, només des de 1607 («las *tartanas* de los pescadores» en el murcià Saavedra Fajardo, c. 1640). Les fonts angleses la refereixen només al Mare Nostrum. A l'italià i al francès hi degué passar més des de la llengua d'oc que de la nostra: les dades italianes més antigues, Crescentio (1607) parlen de «*tartane* francesi» o bé (Pantero-Pantera, 1614) diuen que «*tartane* si usano più nella Provenza».

Segons Vidos (*ZFSL* LVII, 1214) i Jal (*Glossaire Nautique*, 1432b, 1429a) no el troba en francès fins a 1622, sempre amb referència mediterrània, i el fonamental *Traité des Pêches* de Duhamel (1769) ens informa que la *tartana* és pròpia d'aquesta mar, s'usa en el Lgd., Esp. i It., i es construeix sobretot en el port provençal de Martegue, també es propagà fins als dialectes neogrecs (per a la difusió en aquests, veg. Kahane, *ARom.* XXII, 158-9), no sé si directament del català o a través d'Itàlia, en àrab és rar i hi va arribar evidentment des del català, puix que és desconegut tant a Alger (manca Beaussier) com a Rabat, i peculiar (ens informa Brunot, *Vocab. Marit. de Rabat et Salé*)

de Mostagànem, uns 60 km. a l'O. d'Orà, davant d'Alacant.

En català és autòcton o també de procedència occitana? Si fem cas de la documentació creurem allò, puix que en català abunden les dades medievals i no en veig d'occitanes a l'E. Mj. Si no obstant s'ha admès generalment que també en català fos manlleu de la llengua d'oc, és perquè és en aquesta on es troba ben documentat, i des d'antic, com a nom de l'ocell, per al qual ja apareix en el roergàs Daudè de Pradas c. 1225, i amb aquest sentit de «oiseau de proie, aigle criard; buse» (*TdF*) segueix ben viu fins avui en dia, especialment en el Llenguadoc, també a l'Alvèrnia.

Ja està fora de dubte la tesi de Rohlf's (*ASNSL* CLXIV, 156; CLXI, 156), demostrada del tot pel *DCEC/DECH*, que es tracta d'un nom d'origen onomatopèic. L'hi acompanya la variant formativa *tartarassa* ja documentada en Peire Cardenal (princ. S. XIII). Aquest argument és fort a favor del manlleu cat. < occità; però no decisiu car en el sentit zoològic és probable que això tingués més difusió catalana: fins avui s'usa *tartarassa* 'milà, *Falco milvus*' a les comarques gironeses (Est. Vayreda, *Fauna Ornitològica*), i *tartana* degué tenir abans aquest valor puix que a Perpinyà usen *cap de tartana* per 'capbuit, persona estúpida', cosa inconcebible partint del sentit de nau o carruatge, i de trivial freqüència en el cas de l'ocell: cf. l'ús paral·lel del cat. *bisarroca* o *mussol*, del cast. *alcaraván*, del fr. *butor*.

En tot cas l'etimologia onomatopèica i partint del nom de l'ocell és ja indiscutible, i les temptatives anteriors eren tan arbitràries i quedaren tan refutades en el *DCEC* que basta remetre-hi qui vulgui veure-les, o comprovar detalls documentals i bibliogràfics que ara fóra ocios de repetir. Recordem que és ben corrent l'aplicació de noms d'ocells i animals a les embarcacions (*GOLETA*, *GAVINA*, cast. *golondrina*, *CARO*, *FALUGA*, *GALERA* etc.); en el nostre cas hi havia per damunt de tot la comparació de la barca capturadora de peix amb l'esparger que empaïta els ocellets.

Hi ha força noms d'ocells semblants en altres llocs, amb la mateixa base onomatopèica, o les lleus variacions consonàntiques acostumades en les imitacions lèxiques d'un so; Vidos i Kahane citen altres noms occitans semblants, així mateix gall.-port. *tartaranha* 'ocell de rapinya', alt-it. *tartaro*, *tartarin*, *tartarell*, 'mena d'oreneta', cal. i sic. *carcarazza* 'garsa' (i veg. ací *GARSA*): per la remor sorda i brusca de la veu d'aquests ocells (sobre la *tartarassa*, veg. Diez, *Wb.*, 686); amb aquelles alternances hi ha *tardarasso* a part de Provença, it. *dàrdano* 'abellerol', modenès *dérder*, *térder*. I observem que el crit de la *tartana* és característic puix que en el Midi li donen també el nom d'*aigle criard* (*TdF*).

DERIV.: *Tartanada* (supra). *Tartanar* [S. XIV]; *tartanera*. *Atartanat*.

TARTANYA o TARTANY, noms de menes de cucs, comuns amb els mossàrabs *ṣertajna* o *ṣertân*; pos-